

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SORANER - *bladet*

Månedsskrift for Soransk Samfund

December

Årgang 75 . Nr. 10

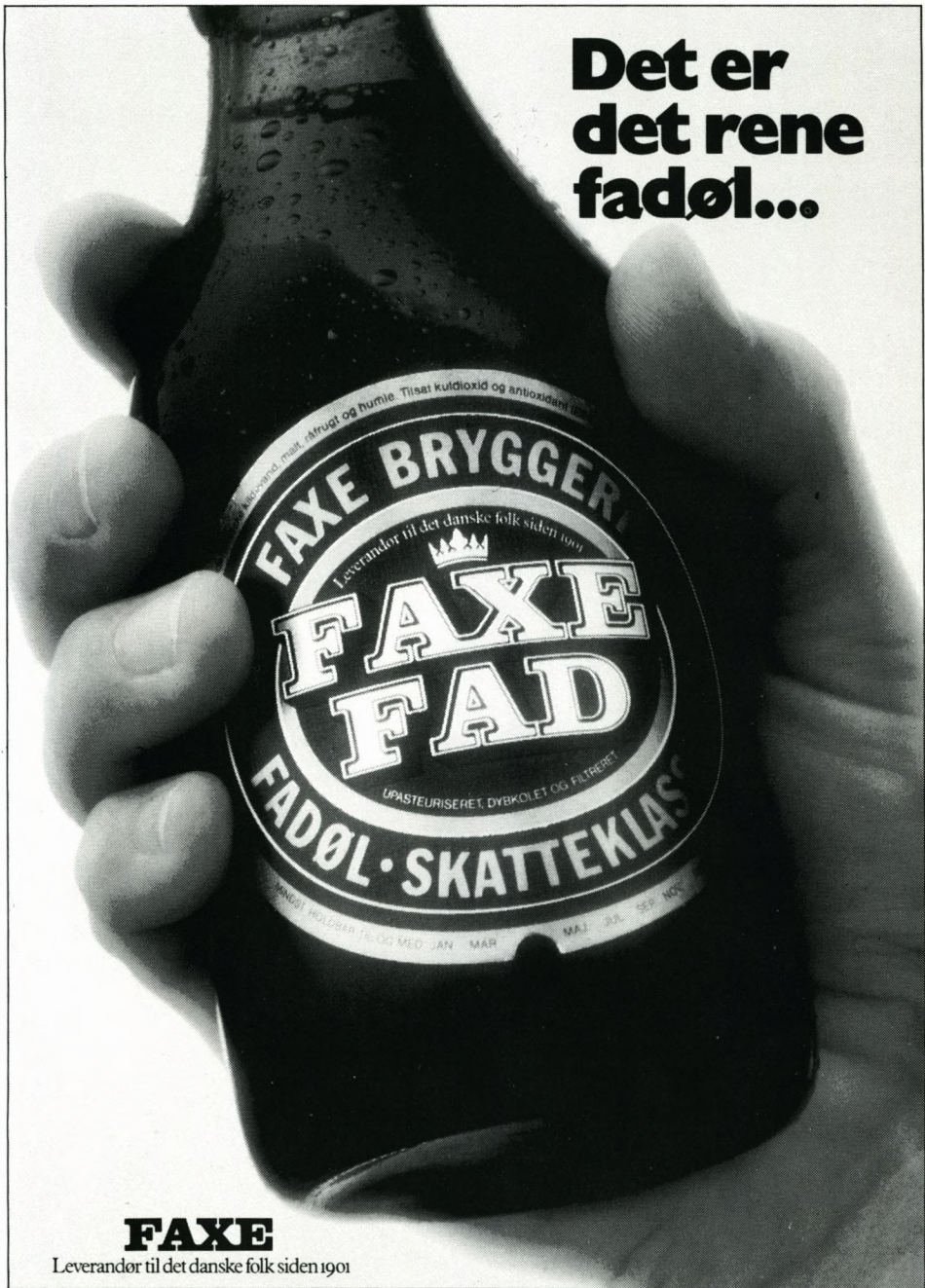
1990

Klostermøllen, set mod øst.

Flagstangen næsten midt i billedet står i Molbechs Hus' have. (Pressefoto fra 1961 i Nationalmuseets arkiv).

**Det er
det rene
fadøl...**

FAXE

Leverandør til det danske folk siden 1901

Edvard Paludan:

Om vandstanden i Sorø-søerne i den tidlige middelalder

Sorø kloster var måske allerede opført, inden man erkendte, hvilke problemer munkene kunne få:

De manglede rindende vand til kraft og renovation, – og adgangsvejen ved Heglinge til deres ø kontrolleredes af den fjendtligt sindede Peder Torstensen på Borg.

Munkene måtte derfor undersøge karakteren af det omgivende vand for at se, hvordan de to problemer kunne løses.

Vi i vor tid får herved vort eget problem ved at forestille os denne undersøgelse og dens resultat. Vi ved nemlig ikke helt, hvad munkene så, – og vi ved især ikke, hvordan naturen havde »serveret« området, før det første vandmølle-byggeri fandt sted ved disse søer. Det var nemlig ikke klosteret, der var først på pletten.

Kilderne omtaler *en vandmølle ved Heglinge*, som Peder Torstensen erhvervede sig ved mageskifte med klosteret (møllen må altså have forekommet munkene for fjern og usikker). – Hr. Peder døde 1175, og Heglinge mølle må altså være etableret tidligere, måske af Asser Riig, som havde ejet Sor-øen, inden han skænkede den til klosteret omkring 1140 (1).

Klostermøllen etableredes først efter 1205, da klosteret havde erhvervet Pedersborg og kontrollerede hele sø-området.

En vandmølle kræver en højdeforskel mellem 2 vandflader, så der kan opstå en vandstrøm, der kan drive møllen. Desuden er det nødvendigt med et reservoir (mølledam), så perioder med mindre tilførsel ikke stopper møllen. – Et godt sted at etablere en vandmølle vil derfor være lige ved afløbet fra en sø, hvor der foruden selve møllen blot skal laves et stemmeværk (stigbord) til at regulere gennemstrømmningen og reservoiret. Måske var der fra naturens hånd et sådant sted ved Heglinge.

Ville man derimod etablere møllen ved bredden af en sø (f.eks. ved det nye klo-

ster), hvor der til begge sider var samme vandstand, næsten så langt øjet rakte (Flommen, Sorø sø og Pedersborg sø havde temmelig sikkert samme vandspejl), så krævedes der det enorme ingeniørarbejde, som munkene faktisk gik igang med (kraftigt assisteret af klostrets debitorer, Sunesønnerne). Det bestod af et indløb til møllen, med stemmeværk, selve møllen samt et nedgravet afløb, der (evt. via renovations-systemet) med så lidt og så jævnt fald som muligt måtte fortsættes helt ud til den lavere liggende Tuelsø.

Da der altså allerede i en del år havde været en vandmølle i drift ved Heglinge, må vi gå ud fra, at der for munkene allerede forelå en brugbar højdeforskel både ved Heglinge og ved det nuværende Vindelbro, det første sted endda en eksisterende mølle. Men der var langt derud, og det løste ikke renovationsproblemet, så munkene valgte at bygge dyrt for at have møllen indenfor klostermuren.

Hvordan så da sø-området ud, før Heglinge-møllen etableredes?

Forskellige forskere har skrevet herom. De har ganske vist altid haft klostermøllen i tankerne, ingen har skrevet om Heglinge mølle, men det ændrer intet i principperne:

C.M. Smidt (1924 i værket »Sorø, ... gennem Tiderne«):

»Sorø Sø ligger nu ca. 6 Fod højere end Tuelsø (2), og mindre har Vandstandsforskellen sikkert næppe været i Middelalderen, da Munkene benyttede sig af den til deres Vandmølle. Da Sorø og Pedersborg Sø dengang gik i eet, har der altsaa været et betydeligt Fald fra Pedersborg Sø til Tuelsø. Her har været en naturlig eller kunstig Dæmning.«

Johannes Brøndsted (1927 i »Bogen om Sorø-Egnen«):

»Stedet var en Ø i egentligste forstand. Vandstanden i Søerne var adskillig højere end nu. Oprindeligt var denne Ø ikke landfast til nogen Side. Flommen var vanddækket, og der var kun Adgang gennem Vand ti Øen.«

Henrik Ussing (1927, *sammesteds*):

»Man fattede da den storstilede Plan at

gøre hele Sorø sø fra Heglinge Bro til Vindelbro til een stor Mølledam. Foruden Dæmningen ved Heglinge, der vel maa være bygget tidligere, lagde man da en ny Dæmning ved Søkransens næstmalleste Sted, det nuværende Vindelbro. Det er øjensynligt, at man i de Tider saa lidt muligt undgik at arbejde i Vand eller paa meget fugtige Steder; derfor valgte man det smalleste Sted ind til Land, skønt man derved blev nødt til at gøre Møllediget umaadelig langt. Havde man valgt at lægge den østlige Dæmning noget sydligere, var denne ganske vist blevet et Stykke længere, men man kunne have sparet sig et stort Stykke af Møllediget.«

(Et svar på Ussings sidste spekulation kan måske være, at dæmningen ved Vindelbro allerede eksisterede, kunstig eller naturlig).

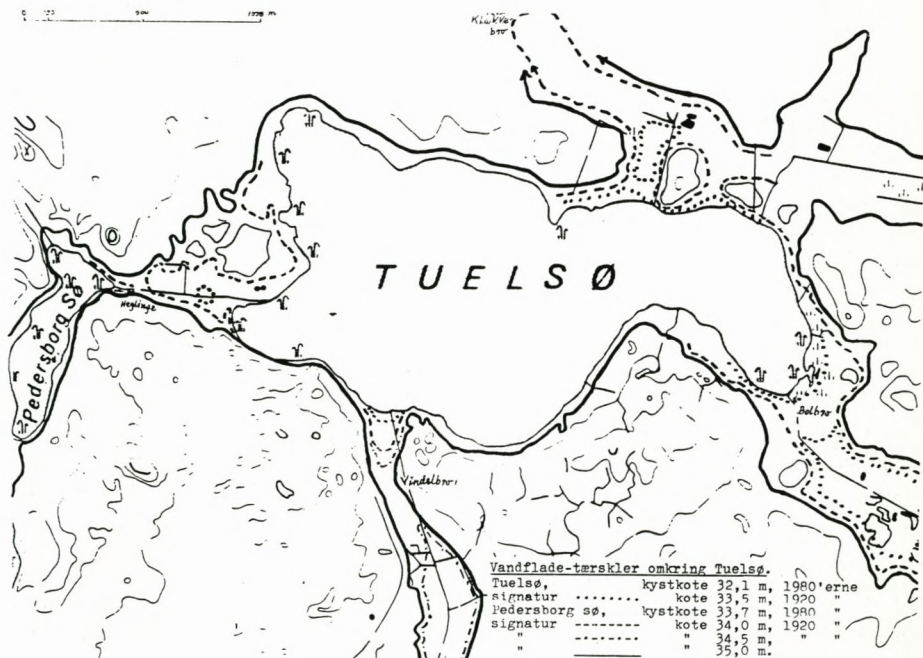
Tage E. Christiansen (1981 i sit bidrag »Sorø Klosters Krise« til festskriftet »Det skabende Menneske« til P.V. Glob): »Den Højdeforskel, som i Dag eksisterer mellem Søerne, er kunstig, opretholdt ved Stigborde. Oprindeligt har Vandspejlet i

hele det sammenhængende Sømraade naturligvis holdt fælles Højde.«

Det er fristende i tankerne at *efterprøve*, om der virkelig fra naturens hånd kan have været eet sammenhængende søområde med fælles højde. Man kan her under visse forudsætninger støtte sig til moderne kort med dybdekurver i søerne (ækvidistance 2 m) og højdekurver omkring dem (ækvidistance 1/2 m) (3).

Forudsætningerne er, at landskabets indbyrdes højdeforhold ikke har ændret sig nævneværdigt i de forløbne 8-900 år (4), og at det samme gælder til- og afløbsforhold (5).

Et af problemerne ved en sådan undersøgelse er de nuværende vejdæmninger ved Heglinge (Holbækvej) og ved Ringstedvejs passage af Flommen (Vindelbro) og Tuelå (Bolbro). De ligger netop de 3 steder, hvor det ville være særlig interessant at kortlægge eventuelle naturlige overløbs-tærskler, som begrænser de enkelte søafsnits vandstand og udstrækning (6).

Det fremgår dog ret tydeligt af højdekurverne omkring den første del af Tuelå, at Tuel sø ikke kan have haft en højere vandstand end ca. 33 1/2 m over havet (idag er den 32,1 m). Ved en højere vandstand – f.eks. 34 m – ville det ekstra lag vand hurtigt tømmes ud i et 150-200 m bredt engareal omkring Tuelå (7).

Tilløbssiden af søkomplekset – Sorø sø/Pedersborg sø, har 2 tærskler med Tuel sø, – ved Heglinge (Holbækvej) og den langstrakte tærskel, som udgøres af Flommen. Som sagt sløres de naturlige tærskler af de menneskeskabte dæmninger. Det kan dog med ret stor sikkerhed siges, at vandstanden i Pedersborg sø må have været mindst 34-34 1/2 m (i dag er den 33,7 m, efter at afløbet Heglinge å i tidens løb er reguleret). – Med vandstand 35 m ville vandet have fri passage til Tuel sø i en bredde af 80-100 m, medmindre der under Holbækvej og arealet umiddelbart vest for den skjuler sig en naturlig, højere tærskel. Da Tuel sø som nævnt næppe har stået højere end 33 1/2 m, ville der være et fald fra Pedersborg sø, og dennes vandstand ville tilpasses tærsklen. *Det er vanskeligt at forestille sig de to søer som eet hele med fælles vandspejl.*

Den anden tærskel, Flommen, er i det meste af sin længde og bredde næsten flad og vandret, med højder varierende uregelmæssigt mellem 34 og 34 1/2 m over havet. Ifølge kortene fra 1920'erne var der dog omkring Vindelbro-dæmningen en strækning på mindst 225 m, der lå i højder omkring 34 3/4 m. Sorø sø skulle altså stå over 34 3/4 m for at fylde hele Flommen og skylle over denne tærskel til Tuel sø. Tuel sø stod som nævnt næppe over 33 1/2 m, og det er derfor igen vanskeligt at forestille sig de to søer som eet hele med fælles vandspejl.

Resultatet af højdekort-studierne er, at Tuel sø fra naturens hånd må have ligget i højde 33-33 1/2 m, og Sorø sø/Pedersborg sø i 34-34 1/2 m, eller højere, hvis der under vejdæmningerne skjuler sig naturlige, højere tærskler, end hvad der kan ses af kortene (8). De pågældende vejbaner hav-

de i 1980'erne laveste kote 36,7 og 37,5 m ved hhv. Heglinge og Vindelbro.

Også *andre indicier* på søernes oprindelige vandstand kan fremdrages:

Alle kender *Filosofgangen*, gangstien ovenpå den jordvold, som dannedes ved udgravningen af møllerenden i begyndelsen af 1200-tallet. Volden placeredes på østsiden af renden, og på det nordligste stykke, hen imod Vindelbro, dannede volden ligefrem den vestlige afgrænsning af det lave vand, der formodentlig dengang, ligesom det ses på senere kort indtil begyndelsen af 1800-tallet, stod hen i nærheden af Vindelbro. Filosofgangens højdekote er her godt 36 m, og højere har vandstanden i Flommen og Sorø sø altså ikke været, snarere noget lavere.

Som citeret hævder nogle forskere, at søerne oprindeligt udgjorde eet hele med fælles vandspejl. Det er en logisk slutning heraf at sige, at efter anlæggelsen af dæmningen ved det senere Vindelbro gik Tuel sø helt op til denne dæmning, i modsætning til hvad den gør idag. Ved Filosofgangen har amtets fredningsstyrelse opstillet tavler, der fortæller publikum om møllerendens anlæggelse og funktion. På den tilhørende skitse over forløbet er møllerenden tegnet videre nord for Ringstedvej, helt ud til Tuel sø, – omend punkteret, fordi der idag intet er at se her, hverken af renden eller volden. Havde Tuel sø gået helt op til dæmningen, havde det ikke været nødvendigt for munkene at grave længere (9).

I 1961 foretog Tage E. Christiansen (Nationalmuseet) *Udgravninger* på Akademi-grunden mellem Molbechs hus og søen. Han har skrevet om det i det tidligere om talte festskrift »Det skabende Menneske« (1981). Man fandt først det sted på den vestlige klostermur, nær søen, hvor indløbskanalen gik igennem til møllen, »fra hvis Tømmerkonstruktioner straks inden for anselige Rester var i Behold. – En Afløbsrende med stensatte Sider forfulgtes frem til Skellet mellem Haven Syd for Molbechs Hus og den store Plæne Syd for Akademiet« (10). Et luftfoto fra april

1961 synes at vise, at renden forfulgtes yderligere et stykke langs kysten syd for plænen. Dette stemmer ikke med stik fr 1670-80, der viser afløbsrenden ført hen til klosterbygningen, – men bedre med et stik fra ca. 1700, der viser renden ført syd om klostermuren, langs søen (11).

Page E. Christiansen skriver: »Hele dette Kompleks har Krav paa en særlig Publikation.« Desværre har hverken han eller nogen anden fagmand gjort det endnu, og en lægmand, der således er henvist til de i Nationalmuseet opbevarede skitser og fotografier, kan have problemer med at tyde materialet rigtigt.

Afløbsrendens bund synes at have ligget ca. 34,8 m over havet, medens tilløbsrendens bundkote ikke fremgår. Endvidere oplyser materialet, at der over afløbsrendens videre forløb fra Priorgade til Jernporten er et fald på godt 1/2 m. Det fremgår heraf, at Tuelsøs vandspejl næppe kan have ligget over 34 m, men heller ikke meget under 33 1/2, for så havde munkene ikke været nødt til at udføre det kunststykke, som det var at grave og nivellere Møllediget så nøjagtigt, med et jævnt fald på kun 54 cm over 1800 m.

Hvad angår »mølledammen« (Sorø sø med tilhørende smalsøer mod nord og nordøst), så må dens vandspejl – afhængigt af møllens konstruktion og størrelse (og vi véd kun, at der har været op til 4 vertikale hjul) – have ligget på 35 1/2 – 36 m.

Halvkredsvolden ved Pedersborg er – med undtagelse af gravhøjene – det ældste synlige menneskeskabte værk på Sorø-egnen. Formålet må have været beskyttelse, selv om det endnu ikke er klarlagt, hvad der skulle beskyttes (12). Det er nærliggende at antage, at formålet blev bedst tilgodeset ved, at men lod volden gå helt til vandkanten, i al fald i vestsiden. Ud fra denne betragtning må vandstanden formodes at have været omkring 36 m, da volden blev lavet, og formodentlig også på Asser Riigs tid adskillige århundreder senere.

Sammenlagt indicerer det foregående, at det er vanskeligt at forestille sig Sor-

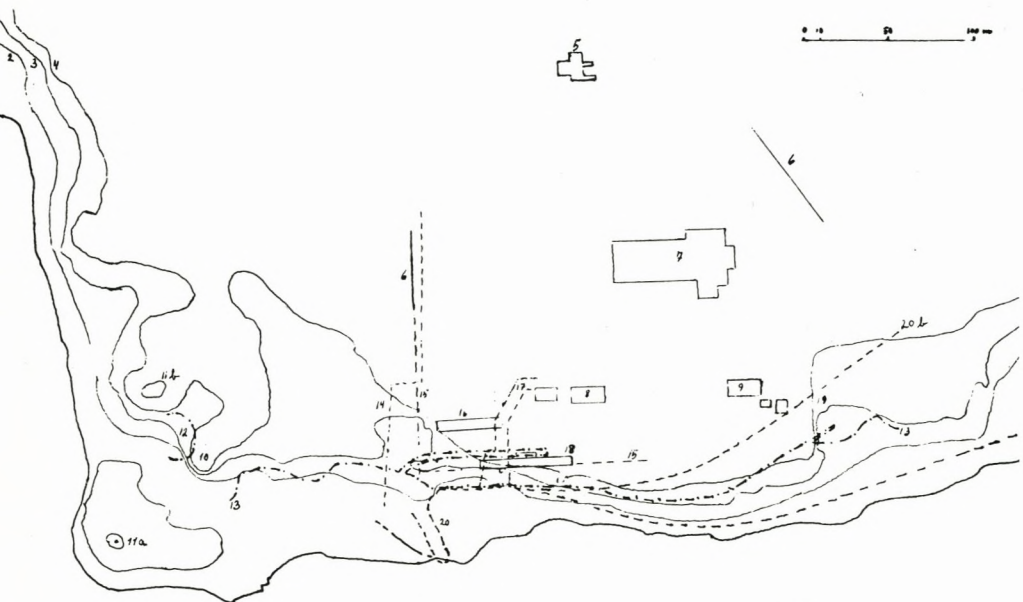
øen omgivet af en ubrudt vandflade. Der må have været et øvre tilløbsbassin og et nedre afløbsbassin.

Afløbsbassinet (Tuelsø) må have haft vandspejlet i højde omkring 33 1/2 m, medens tilløbsbassinet (Sorø sø med 2 smalsøer) må have ligget på mindst 34 m fra naturens hånd – snarere 34 1/2 m, hvis man skal forestille sig Flommen vanddækket. Denne højdeforskel på 1/2-1 m kan have været tilstrækkelig til at drive Heglinge mølle, men næppe nok for klostermøllen, hvor man jo også skulle have fald i det lange afløb. Enten har de 2 tærskler ved Heglinge og Vindelbro fra naturens hånd været højere, end det nu kan ses (og herpå tyder helvkredsvoldens vestende), eller også har munkene forhøjet dem (og derved måske samtidig forbedret vejforbindelserne). I al fald ser det ud til, at efter klostermøllens etablering lå tilløbsbassinet nok omkring 35 1/2 m i vandspejlet, måske 36.

Trods den sandsynligvis noget højere vandstand dengang – både i øvre og nedre bassin, har søerne ikke set væsentligt anderledes ud end idag. Der har stået vand omkring Bøgholm, men det kunne endnu ske omkring sidste århundredskifte. Måske har det stået helt ind omkring Parnasgård. Smalsøens nordlige del har været en smule bredere end nu, den har flydt nogle meter længere op i det nordvestlige hjørnes lavning, og sendt en vig hen imod tærsklen ved Heglinge bro. Tuelsø har nok – i al fald af og til – oversvømmet dele af Heglinge mose og gået ind på begge sider af Højholm ved Tudeå. Ud for Krebsehusgården (hvis den eksisterede) har højvande vel af og til forårsaget oversvømmelser i lavningen omkring Tuelå.

Flommen har været oversvømmet – omend meget lavvandet – indtil tærsklen ved Vindelbro. Vandet har vel endda hist og her stået ind imellem træerne, især på østsiden af Flommen.

Hvor langt vandet har stået ind over den nuværende Akademi-grunds kystlinje er svært at sige, fordi netop denne linje og området mellem den og Akademiet/klo-

Akademigrunden: Sammenligning af forskellige grundplaner, der er bragt i samme målestoksforhold, – sydlige del.

1. Kysten idag, højdekote 34,7 m over havet,
2. Kote 35,5 m – kan på grund af opfyldning midtfor akademiet ligge nogle m sydligere end oprindeligt,
3. Kote 36,0 m – do.
4. Kote 36,5 m – do.
5. Klosterporten,
6. Synlige rester af klostermuren,
7. kirken,
8. Molbechs hus, 1747,
9. Ingemanns hus, 1747,
10. Frluftscene, sandsynligvis kunstigt terrain, fra?
- 11a. Kina-højen, 38,9 m – i 1700-tallet lå her et kinesisk lysthus,
- 11b. Sandhøjen, 38,2 m – engang lå her et norsk bjælkehus, (1883),
12. Sø/bassin, kun vist på Thuras grundplan (1749), jfr. Molbechs ungdomsvandringer 1808,
13. Den af Thura (1749) viste kystlinje incl. kanal, som evt. er ident. med tidligere indløb til vandmølle, sammenbygget med søporten (18),
14. Klostermur som vist på generalplaner 1747 og 1826, sidst 1858,
15. Klostermur mod vest og syd som vist på stik og grundplan før 1700,
16. Vandmølle sammenbygget med stegers, bryggers og bagers, kun vist på Resens stik (1655) og deraf afledt stik og grundplan, – fjernet på stik fra 1700,
17. Vej til søen, vist 1747-1858, – på stedet er nu en lille, buskbevokset forhøjning af samme form og længde,
18. Søport vist på stik og grundplaner fra 1620'erne til 1700, – senest sammenbygget med (ny) vandmølle (jfr. 13),
19. Højdekoternes forløb her viser tydeligt en opfyldning foran akademiet, – ant. i forbindelse med byggeri og omlægning 1747,
20. Kystlinje, ant. m. kunstig bro eller dæmning til både, som vist på grundplaner 1747, 1826 (20a) og 1623 (20b) (hypotetisk!).
21. Ingemanns Ø, 1. gang vist 1826.

stret kan være reguleret flere gange. Den nuværende 35 1/2 m-kurve ligger midtfor Akademiets hovedbygning kun 8-10 m. fra kysten, men før eventuelle opfyldninger kan den have ligget en del nærmere bygningerne.

Hvis man sammenligner med en hypotetisk »Grundtegnning over Sorøe for klostermurens søport, så passer dette meget godt med kurven for 35 1/2 m. Længere vestpå trækker kurven længere ind i land, således at grundens sydvestlige hjørne bliver skåret af. Hvis »Kinahøjen« er naturlig, har den ligget som en ø.

Ved Øm kloster i Jylland havde man samme problem som i Sorø, – mangel på rindende vand, – og klosteret måtte flyttes. Så vidt gik man *ikke* i Sorø. Man udnyttede den eksisterende højdeforskel mellem søerne og præsterede et ingeniørværk, der stadig kan ses og vække beundring. Det kostede dyrt, men gav samtidig betaling i »naturalier« at et hidtil uinddriveligt tilgodehavende hos Sunesønnerne.

Noter

- (1) Vandmøllen omtales som beliggende »in Hæglinga«, og Chr. Heilskov har sikkert ret, når han i sine »Bidrag til Pedersborgs ældre Historie« (HSSA årbog 1914) hævder, at den sidste rest af møllen endnu i mands minde fandtes på sydsiden af Heglinge å, lige vest for Holbækvej, – en grund, der idag er tom. Der er altså ingen fysisk hindring for en udgravning på stedet.
- (2) Efter en regulering 1929 af Tuelå sænkedes Tuelsø ca. 80 cm og højdeforskellen er idag over 8 fod (2,6 m).
- (3) Tak til de tekniske forvaltninger ved Vestsjællands amt og Sorø kommune for kopier af sådanne kort.
- (4) De af amtet fremskaffede kort er efter mit ønske af ældre dato, fra 1920'erne, medens kommunens er fra 1980'erne. Hvor direkte sam-

menligning er mulig, er der rimelig opværensstemmelse. Dog synes engdragene i Flommen og Hejlinge mose at være faldet ca. 1/2 m i de forløbne ca. 60 år, hvilket nok kan forklares ved et faldende grundvand-niveau.

- (5) Vandgennemstrømningen er nok ikke så stor som på Asser Riigs tid, men hovedretningen – fra sydvest mod øst – må formodes at være den samme. Dette bekræftes bl.a. af, at Sasserbro mølle og dermed Tuelå nævnes allerede i 1100-tallet. Hvorvidt Tudeå nogensinde i de nævnte 8-900 år har dannet afløb for søkomplekset, må stå hen. Nogle forfattere hævder det, medens vandløbseksperter er tilbøjelige til at sige, at en sø i almindelighed kun kan have eet afløb. Det nuværende vandskel ved Fulbyvej blev givetvis overflydt under isafsmeltningen, men måske ikke i historisk tid.
- (6) Her tænkes ikke på almindelige vandløb, som mennesker altid har kunnet spærre eller uddybe, uden at efterlade ret mange spor, men på bredere landskabs-tærskler, der har faldt til begge sider, og som sætter en øvre grænse for en søs vandstand, – men også en nedre grænse, hvis der ikke er afløb andre steder. De 2 vejdæmninger ved Kongebro og Banevej spiller i denne forbindelse ingen rolle, – de eksisterede ikke i klostertiden.
- (7) På begge sider af vestbane-dæmningen, lidt længere nede ad åen indsnævres Tuelå-sænkningen noget, men arealet mellem 34 m kurverne på begge sider kommer ikke under 80 meters bredde.
- (8) Naturligvis har der været afløbsvandløb fra den højere til den lavere del af sø-komplekset, sandsynligvis især ved Heglinge, da den første vandmølle anlagdes her. Om der har været et naturligt vandløb gennem Vindelbro-tærsklen er vanske-

- ligere at sige. Eventuelle naturlige tærskler må formodes at have været lavere end laveste kote for de senere pålagte vejbelægninger. Gert Asger-Olsen i amtets vejafdeling fortæller, at der desværre kun er anført højdekoter for vejbaner på de nyeste af afdelingens vejplaner, men Asger-Olsen bekræfter, at vejbanerne de pågældende steder sikkert har ligget lavere i ældre tid end idag.
- (9) Jens Bekmose fra Skov- og Naturstyrelsen oplyser, at man ved udformningen af skitsen har bygget på Tage E. Christiansens formodninger. Der er ikke foretaget udgravninger, der kunne be- eller afkræfte Mølleedigets videreførelse nord for Vindelbro. At en forfatter kan komme i splid med sig selv på dette punkt viser følgende citat fra HSSA årbog 1956 (Johs. T. Christensens artikel »Sorø Klosters Ladegaarde»):
- »Klostret havde haardt Brug for en ved Klostret nær liggende Vandmølle og besluttede at omdanne hele Sorø Sø til Mølle-dam. Man byggede paa det Sted, som nu kaldes Vindelbro, men paa gamle Udstykningskort endnu har det betydeligt ældre Navn Munkebro, en Dæmning over den daværende østre Smalsø, *der gik i ét med Tuel Sø*, og ligeledes en Dæmning over den vestlige Søarm ved Heglinge, saa Sorø Sø nu fra begge sider var afskaaret fra forbindelser med Tuel Sø. I Stedet for at lægge Møllen ved en af disse Dæmninger var den blevet bygget i den nuværende Akademihave, og en to Kilometer lang Afløbskanal blev gravet langs Østsøen til Munkebro *og videre til Tuel Sø*. Den opgravede Jord lagdes som Dæmning ud mod Søen. Kanalen, der paa sine Steder er op til 6 Meter dyb og brolagt i Bunden, staar endnu, randet af Mølleedigets slanke Bøge som et Vidne om Klostrets Formaaen«.
- (10) Når forfatteren bruger udtrykket »straks indenfor«, skal det nok tages med forbehold. Fotografier af udgravningen viser, at det var lige syd for Mølbechs Hus. De gamle stik viser møllen beliggende adskiltigt længere mod vest, sammen med stegers, bryggers og bagers.
- (11) Denne sydlige linjeføring kan sammenholdes med diverse kort og grundplaner fra perioden 1747 (hvor møllen formodentlig blev nedlagt, – men vel næppe renovations-systemet!) – til 1895. – Med varierende tydelighed vises her Filsofgangen, kommende fra den sydliste del af grunden foran akademiet – fortløbende tværs over Grønne Plads (forhen Stenstrups Vænge), og først sammenløbende med det nuværende forløb hen imod Inge-mannsvejs udmunding. Idag er der intet at se heraf.
- Stikket fra ca. 1700, der viser afløbsrendens sydlige linjeføring, viser også møllen anbragt (omend utydeligt) noget længere mod øst, omtrent ved klostermurens søport. Har det måske været denne mølle, Tage E. Christiansen fandt?
- (12) Enkelte forfattere (Sophus Müller og N. P. Larsen) sammenligner med voldene omkring handelspladserne Hedeby ved Slesvig og Birka i Sverige. Der er ikke i voldkernen fundet tømmer eller andet materiale, som der kunne foretages kulstof 14 tidsbestemmelse på, men volden skønnes at være anlagt (muligvis i flere tempi) i den tidligste middelalder, 500-700 e. kr. Der er ikke indenfor voldkredsen fundet bygningsrester af samme ælde.
- (13) Side 189 i bind II af Svend Ranvigs »Sorø-Krøniken« (1986).

Soransk Samfunds legater søges inden 15. januar

Ansøgning om de nedennævnte legater skal *inden den 15. januar 1991* indsendes til *fru Karen Jensen, Fru Ingesvej 20, 4180 Sorø*, stiledes til Soransk Samfund med angivelse af, hvilke legater der søges. Der findes ikke særlige ansøgningskemaer, men i ansøgningen må der redegøres for, hvad legatet ønskes anvendt til, samt for ansøgerens økonomiske forhold, *tillige med cpr. nr.*

Ansøgere, der tildeles legatportion, vil modtage meddelelse herom.

Det tilføjes, at legatmidlerne er relativt beskedne, og at legatportionerne er skattepligtige.

1.

Fhv. handelsskoleejer og forstander Valdemar Petersens legat for unge mennesker, der er udgåede fra Sorø Akademis Skole med **realeksamen**.

Fortrinsret har sønner af borgere i Sorø by eller landdistrikt samt sådanne, der vil gå handelsvejen.

2.

Støttefondet for gamle Soraneres efterladte.

Legatet kan søges af gamle Soraneres efterladte. Fortrinsret har enker med børn.

3.

Ingebjørg og Poul Suhr-Henriksens legat.

Legatet kan søges af trængende gamle Soranere eller af Soranere til uddannelsesformål, eller gives til sådanne formål, der skønnes af betydning for Sorø Akademis Skole eller Soransk Samfund.

4.

Soransk Samfunds 100-års jubilæumslegat.

Legatet kan søges af nuværende eller tidligere elever og lærere.

5.

Digteren, cand. jur. Aage Krarup Linds legat.

Legatets formål er at bekoste eller yde tilskud til udgivelse af kvalificerede arbejder af kunstnerisk, videnskabelig eller praktisk art og kan søges af personer, der i mindst 3 år har været elever på Sorø Akademis Skole, eller som er eller gennem en årrække har været lærere ved skolen.

Karen Jensen

Lions julemærke

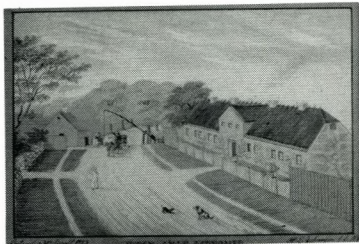
er i år Støvlet-Katrines Hus.

Pris 15,- for 30 stk. + porto.

Fås hos JLK Revision

Sorø, 53 63 00 92

**Jul
i Sorø
er udkommet**

Pris 60 kr. + porto.

Hugo S. Jacobsen (R 50),
Diget 18,
4180 Sorø
Telefon 53 63 26 05

Jul i Sorø 1990, 38. årgang

Takket være trofaste annoncører, diverse fondes tilskud og en entusiastisk gruppe i Foreningen Jul i Sorøs Venner er det lykkedes at få 38. årgang udgivet med 76 sider interessant stof. Omslaget i farver gengiver på forsiden hovedlandevejen ved Lille Ladegaard og forstinspektørens hus, tegnet i 1823, men først færdiggjort i 1848, og på bagsiden Pedersborg set fra nord. Begge akvareller er på Sorø Amts Museum.

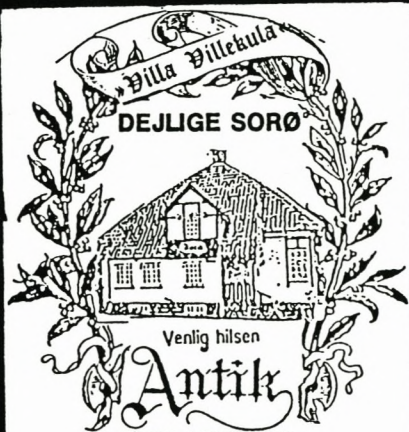
Pastor *Nordberg-Hansen* har været i Ronchamp i Frankrig for at besøge Le Corbusiers særprægede og moderne Mariakirke og skildrer sine indtryk herfra. Borgmester *Ib Trojaborg* ser tilbage på sin 16-årige borgmestertid og omtaler både sejre og nederlag. Nu er det Ivan Hansens tur til at tackle problemerne.

Knud Aage Bramsen beretter Sorø og Omegns Højskoleforenings 100 årige historie. *Gabriel de Silva*, antikvarboghandler i Sorø, skildrer et pragtværk i sin sornasamling, en tabula gratulatoria til bondevennen C. C. Alberti, far til den berygtede svindler og justitsminister, i et meget smukt bind, indlagt i en fornem kassette, udført af Svegårds geniale bogbinder James G. Elleby.

Lektor *Lars Kelstrup* leverer det eksotiske indslag i sin spændende artikel: Sorø-Kabul og retur, idet han som FN-officer har deltaget i overvågningen af russernes rømning af Afghanistan. Ind imellem blev der også tid til et besøg i Frederiksnagore, en tidligere dansk koloni, hvor Frederik VI oprettede et universitet omkring år 1800 samtidig med Akademiet i Sorø. Det eksisterer stadigvæk.

Bent Frandsen skriver om Hans Rasmussens liv som mælkemand for Lyngemejeri, og chefredaktør *Helge Jensen*, søn af musikdirektør H. C. Jensen, Ringsted, fortæller om journalistik og Sorømindre.

Derefter følger en beretning om Sorø Akademis soldaterkorps, der bestod fra 1888-1937, og *Steen Jensen* skriver om Faner, Fest og 1. Maj. Kunstmuseets og
(Fortsættes side 154)

Absalonsgade 19 - 4180 Sorø - Tlf. 03 63 53 52

Hyggelige værelser udlejes.

Bo godt og billigt i Sorø

Kr. 150.00

incl. morgenmad pr. person pr. dag.

Kæft, drenge!

Blandt de mange, der gennem tiderne er blevet tugtet på Sorø Akademi, er nuværende justitsminister Hans Engell, der sluttede med en studenterhue i 1967. Her ser han tilbage på skoletiden i anledning af en ny bog med erindringer fra andre gamle elever.

»En ting bliver du fandengalemig aldrig Engell, og det er matematiker«, sukkede lektor Blem og viftede med en håndbevægelse denne håbløse discipel væk fra tavlen efter et forgæves forsøg på udlægning af Pythagoras' uopslidelige læresætning.

Blem fik ganske ret - matematiker blev jeg aldrig. Men som for de fleste andre af Sorø Akademis elever lykkedes det alligevel at finde en mening med tilværelsen - også da vi først havde lagt den gamle grå bygning bag os og fundet ud i den verden, der trods alt findes uden for Klosterporten i Sorø.

Men Sorø Akademis Skole - som den hedder i dag - blev en stærk og solid ballast i de fleste gamle elevers tilværelse - også selvom skiftende rektorer og lærere i deres evige skuffelse over elevernes mangel på respekt, holdning og pligtfølelse stedse havde spået os en trist fremtid som dropskogere, natmænd eller i tugt-, rasp- og forbedringshuset.

Per Salling - selv soraner - har i sin bog

»Fra Tugtens Tid« samlet erindringer, dagbøger, breve og digte til en antologi med bidrag fra 49 Soranere, som for perioden 1822 til 1962 på godt og ondt fortæller om livet på skolen. Det sted, der for hundreder af elever gennem tiderne blev langt mere end et uddannelses- og opholdssted, en levende skole, som også søgte at give sine elever lærdom, livsholdninger og værdier, der kunne bruges senere i tilværelsen.

Bogens bidrag bringer os tæt på mange af lærerne - højtannede, men også utrolig hidsige - vi er med til Bleballer, Vandballer og Kongeballer, til tørre tæsk og tidlige sengetider, overskæring (Valborgaften) og festlige skolekomedier, lektielæsning under skarp bevogtning, drøjeri mellem eleverne, tobaksrygning i skoven, gas med lærerne, stuearrestere og latinske verber.

Gammelsoranere vil nikke genkendende til det meste - for det er ganske vist, at skolen jo ikke grundlæggende ændrede sig fra 1822 til 1962. Der kunne komme elektrisk lys på sovesalene og en ny rektor, som ind imellem ville ændre på dette eller hint. Men Sorøs lilleverden faldt hurtigt tilbage i de vante folder - i hvert fald lige indtil ungdomsoprøret i 1968 skyllede hen over Europa og dønningerne bredte sig til Sorø sø. Men det er en anden historie, for Sallings bog slutter, mens alt endnu var fred, idyl - og som det altid havde været.

Der er mange fine billeder fra Akademi-livet gennem tiderne, fra familien Ingemanns let kedsommelige hjem med fruens æsel og højtlesning af salmer for gæsterne til skildringen af, da Absalons grav bag alteret i Sorø kirke i 1827 for første gang blev åbnet, og biskop Münster, der ledede undersøgelsen, rask sprang ned i graven og hentede Absalons bispering til sin egen finger.

K. K. Steincke fortæller overbærende om rektor Bartholemæus Hoff, hvis konservatisme gik så vidt, »at han nægtede at kende til nogen dansk litteratur efter 1871. Han havde nok hørt tale om en vis Herman Bang, der skulle have skrevet bøger, men det kunne ikke passe, da han for

nylig var gået ud af »Sorø Skole- og Opdragelsesanstalt«.

Socialreformens fader giver også en levende skildring af en af sine lærere, der startede timerne med et »Kæft, drenge«, og derefter vappede de nærmeststående nogle øretæver. »Undervisningen foregik i øvrigt under en sådan kraftudfoldelse i retning af besynderlig karaktergivning, et sådant fyrværkeri af eder, forbandelser, forhånelser og injurier, en sådan svælgen i raffinerede straffe, eksekverede i det mest strålende humør, at jeg meget må beklage, at ikke en eneste af disse eruptioner har kunnet optages på film til opmuntring for de kedsommelige nutidspædagoger«, skriver Steincke.

Trods tugten rummer bogen megen kærlighed til Sorø Akademi, men er bestemt ikke kritikløs. Hvor tidligere tiders elever først og fremmest finder alle skavanker hos rektorer og lærere, fornemmer man i nyere indlæg, en mere kritisk holdning over for skolen som institution og idé. Bogens sidste bidragyder - Jesper Maarbjerger (student fra 1962) - reflekterede således over, at ingen ved hans 25-års studenterjubilæum kunne berette, at de selv havde børn på Sorø Akademi. Jeg tror, siger han, det er et symbol på, at en epoke er afsluttet.

Det er muligt, Maarbjerger har ret, men skolen lever nu fortsat videre i bedste velgående, selvom tiderne er skiftet, og det i dag er eleverne, der klager over, at rektor holder for lidt lov og orden. Nu er det disciplene, der kalder på pligtfølelse, traditioner og stramme tøjler. Unægtelig nye tider.

Med skiftende veneration ser skolens elever tilbage på deres Sorø-tid. Sallings bog indeholder megen historie og mange historier - først og fremmest om en kostskole, som efter dansk målestok er enestående - og i dag som statsgymnasium er den eneste tilbageblevne. Herlufsholm, der som bekendt ikke spiller nær så godt cricket som Sorø, er privatskole.

Bogen vil blive slugt med gensynets glæde af alle gammelsoranere og med forundring studeret af de udefra komne, der lukkes ind i Akademiets forunderlige verden. Et sted, hvor vi gamle elever med grundighed blev belært om Holbergs epistler og Ewalds digte, om kemiske forbindelser samt Cæsars centurioner og kohorter. Vi vidste alt om det romerske kejserrige, men fik aldrig lært at udfylde en selvangivelse.

Det kunne tids nok komme.

Hans Engell.

(Fra Politiken 30. oktober 1990).

Job søges

HAVES: Masser af energi, loyalitet, overlærerstatus, EDB/INFORMATIK, erfaring, ambitioner, 25 gode arbejdsår endnu.

ØNSKES: Arbejdsgiver, der har brug for medarbejder i det nordjyske inden for EDB, Kommunikation. Hvadsomhelst + 22.000 kr. pr. måned.

HVORFOR?: Skilsmisse og ønske om at vende tilbage til familiens rødder for at skabe en ny tilværelse med fremtid i for min 15-årige søn og undertegnede.

INTERESSERET?: Ring eller skriv venligst til:

Kim Schaumann (S 1967)
Hauslundvej 6
2900 Hellerup
Tlf. 31 62 62 24

Amtsmuseets ledere bringer nyt i special-artikler, og *Helge Torm* har en særlig artikel om den kendte flaskesamling, der er hans særlige speciale. Tuborgfonden har skænket et stort beløb til en permanent udstilling af disse klenodier.

Adjunkt *Arne Gjerum* skildrer Carsten Hauchs liv og digtning i anledning af jubilæet, og så er der billeder fra sportslivet i Sorø, årets gang i billeder og tekst, fotos af afgangsklasserne fra de forskellige skoler, runde fødselsdage og liste over årets døde.

Dette 38. hefte af Jul i Sorø slutter sig til sine forgængere som nye blade i Sorø's historie, og det ser ud til, at der stadig er stof nok, der har interesse for en større kreds.

Heftet anbefales på det bedste til gamle soranere. (Se annoncen).

Red.

Holbergs fødselsdag

Baronens fødselsdag falder i år på den 3. december, som er en mandag. Vi mødes (forhåbentlig mange) foran Det kongelige Teater kl. 10 for at overrække fødselaren vores krans; derefter går vi over til »Café au Lait«, Gothersgade 11, for at indtage kranskaffen med tilbehør efter behag.

SORANERFROKOSTER første torsdag i md. kl. 12.00

Ved *julefrokosten* torsdag den 6. december er der traditionen tro bogauktion til fordel for Soranerbladet. Hovednummeret i år bliver *et komplet sæt af Soranerbladet, delvist indbundet* - dog i 2 forskellige typer bind, da der er tale om et sammenstykke sæt. De indbundne årgange rækker frem til og med 1960; derefter bliver der suppleret op med løse numre efter køberens behov.

Der vil også blive udloddet et bind »Soranerbiografier«; vinderen kan vælge mellem de fire bind, der hidtil er udkommet.

Ved *januarfrokosten* 3.1. er der ingen indbudt taler, hvilket dog - selskabet taget i betragtning - ikke behøver at være en mangel!

Ved *februarfrokosten* 91 fortæller direktør i Grønseforeningen *Niels Henriksen* (R 53) om Grønseforeningen og dens rolle i fremtidens Danmark.

Om frokoster generelt kan siges, at de foregår på Restaurant Prag, hjørnet af Amagerbrogade og Prags Boulevard, den første torsdag i måneden kl. 12,00-ca. 14,00, efterfulgt af et »nachspiel« hos Erik den Røde skråt overfor. Der er god plads til parkering i smågaderne bag restauranten, og buslinierne 2 (fra Rådhuspladsen), 5 (fra Nørreport), 9 (fra Østerport) og 13 (fra Hovedbanegården) går lige til døren. Man kan også cykle derud; og broen går næsten aldrig op mere! - Juniormedlemmer (de yngste 8 årgange) får halvdelen af madens pris refunderet ved henvendelse til et af de tilstedeværende bestyrelsesmedlemmer.

Bemærk, at frokosterne *ikke* kun er for medlemmer! Hvad man ikke er, kan man måske blive - hvis man bliver hevet med til frokost af en gammel ven! Og ellers er man altså meget velkommen alligevel.

Soranske dødsfald

BENT MØLLERHØJ (S 36)

6. marts 1919 - 21. oktober 1990

ORLA GERDIL (S 27)

25. oktober 1909 - 14. november 1990

BENT HENNINGSEN (S 39)

5. maj 1920 - 1 november 1990

SUZUKI

Salg - Service

Aut. -forhandler

NIELS THIELE

Automobil

STENLØSE

Tlf (02) 17 00 72

Runde fødselsdage i december 1990

2. Lektor, lic. jur. Svend Gram Jensen (f. 30, S 49), Elverdammen 6, 2650 Hvidovre.
2. Eksped.chef Finn Mathiesen (f. 20, R 37), ska. Vestergade 26, 4320 Skælskør.
4. Overlæge Kay Hjort Clausen (f. 10, S 28), Valhalvej 61, 4000 Roskilde.
4. Tove Sinding-Jensen (f. 30, S 50), Bygaden 33, 4070 Kr. Hyllinge.
5. Advokat Torben Elverdam (f. 15, S 34), Solvænget 2, 4640 Fakse.
6. Jes Folke (f. 40, '57), Kronprinsesse-gade 42, 1306 Kbh. K.
6. Dir. Sten Rumler (f. 40, R 57), Svallevevej 24, 2970 Hørsholm.
7. Bilforh. Knud Frandsen (f. 30, R 48), Holbækvej 1, 4180 Sorø.
8. Dir. Hugo Faber-Rod (f. 15, S 34), Residenza Villa Castagnola, Via Vi-cari 6, CH-6906 Lugano, Schweiz.
11. Dir. Preben Neergaard (f. 15, S 34), Ewalds Have 6, st. th., 2960 Rungsted K.
12. Apoteker Hans Chr. Rasmussen (f. 40, S 59), Assens Apotek, Østergade 21, 5610 Assens.
16. Cand.pharm. Søren Waarst (f. 40, S 60), Præstevænget 8, 3400 Hillerød.
17. Sognepræst Bent Lumholt (f. 30, S 50), Thorsgade 29, 8410 Rønde.
21. Skibsreder Chr. Kjellerup- Hansen (f. 30, R 48), P.O. Box 79, Casserate, CH-6906 Lugano, Schweiz.
21. Afd.ing. Henning Nielsen (f. 30, S 49), Pilehavevænge 77, 2620 Albertslund.
24. Overlæge P. Nikolaj Kleist (f. 40, S 59), Rislundvej 6, 8240 Risskov.
27. Gerda Trimble (f. 30, S 50), 91 The-obald St., Elstree, Hertfordsh., Eng-land (født Hee Rasmussen).
28. Skovfoged Niels Nielsen (f. 30, S 50), ska. Hyvildvej, 7730 Brande.
29. Sporvejsfunkt. Kurt Diekelmann Hansen (f. 30, '47), Bakkevej 39, 2400 Kbh. NV.

30. Civ.ing. Axel G. Holst (f. 20, S 39), Ny Vestergaardsvej 34, 3500 Værløse.
30. Soranerbladets redaktør, lektor Svend Ranvig (f. 15, S 35, lærer), Kongebrovej 28, 4180 Sorø.

NEW DADDY'S

Den årlige soranerfest på New Daddy's afholdes 25. januar 1991 kl. 22.00-05.00.

Fri adgang for soranere (min. 18 år) med billet kl. 22-23. (Uden billet kr. 20,-).

Billetter bestilles hos *Christel Lila Bladh*, Kajerøvej 64, 3460 Birkerød (tlf. 42 81 74 52).

Meddel navn, årgang og klasse og vedlæg frankeret svarkuvert.

MEDLEMSKONTINGENTET

er af generalforsamlingen fastsat til kr. 100,- i 1990. For medlemmer fra og med årgang 1983 samt for medlemmer, der er fyldt 67 år, dog kun kr. 65,-.

Soransk Samfunds kasserer:

Direktør Finn Harlang
Dronningens Tværgade 30
1302 København K.
Telefon 33 13 86 66
Postgiro 4 00 17 10

Kontingent m.v.

SOR-data
Soransk Samfund
Dr. Tværgade 30
1302 København K.
Kontingent:
giro 3 27 13 07

OBS - Årgang 90 er kontingentfri.

Adresseændring skal i Skandinavien ske til det lokale postkontor (udenfor Skandinavien direkte til kassereren).

SORANERBLADET: Redaktion

Svend Ranvig
Kongebrovej 28
4180 Sorø
53 63 08 57 (bedst 18-19)

SORANERBLADET: Administration

Direktør Finn Harlang
Dronningens Tværgade 30, 1302 Kbh. K.
Tlf. 33 13 86 66 - Fax. 33 93 86 66

Sorø Bogtrykkeri APS

Alleen 9, 4180 Sorø
Tlf. 53 63 05 75 - Fax. 53 63 51 75

Adresseændringer og reklamationer rettes i Skandinavien til det lokale postkontor.

02079

1227

00

INGE MARGRETHE HESS

HESSVEJ 10
7120 VEJLE ØST

Indhent tilbud på

Person-, Last-, Varevogne

4300 HOLBÆK

Hovedvej 4

53 43 41 22

4400 KALUNDBORG

Slagelsevej 162

53 51 11 66

4500 NYKØBING Sj.

Autogården

53 41 11 22

– *Stedet vi mødes*

HOTEL POSTGÅRDEN

Leslie Christensen

Telf. 53 63 22 22

Sorø Akademi
Skovdistrikt

Telf. 53 63 01 25

ADVOKAT CENTRET

AHLGADE 49
4300 HOLBÆK

Steen Harrsen
Møderet for Højesteret

Michael Abel
Møderet for Landsret

Jens Klokhøj
Møderet for Landsret

Finn Jørgensen
Møderet for Landsret

Palle Andersen
Møderet for Højesteret

Telefon 53 43 44 45 · Fax 53 43 01 12 · Giro 3 03 81 81